

INSTRUCTIONS FOR SURVIVAL /

NÁVOD NA PREŽITIE

Jana Geržová / Daryna Skrynnik-Myska

Annotation

In the morning hours of 24 February 2022 the army of the Russian Federation attacked Ukraine with the intention of controlling and subduing a neighboring sovereign state, and this aggression has been going on for more than three years. Violence in Ukraine, including attacks on civilians, has not only escalated accompanied by a mass exodus, but efforts to halt the senseless military aggression has shown that not just Ukraine but de facto the whole world has become the vassal of a dangerous man, whose delusion of establishing a “new world order” has no hesitation of threatening with weapons of mass destruction. 77 years after World War 2 ended, we find our lives embroiled in an unprecedented situation of crisis. Even after growing somewhat immune to existential threats after two years of the Covid pandemic, the brutality and cynicism of the Russian army, increasing violence, violation of civilians’ rights, bombardment of humanitarian corridors, unwillingness to negotiate, and coercion are all devastating. On the other hand, these negative emotions are balanced against the Ukrainians’ resolution to defend themselves, and the intensifying solidarity felt with refugees from this territory so menaced by war. In such crisis situations, we seek answers to elementary questions that might help us not just understand the situation but also to see ways out of it. We asked a few of artists and critics from various generations – Juraj Bartusz (b. 1933), Katarína Rusnáková (b. 1959) Omar Mirza (b. 1981), Peter Tajkov (b. 1974) Radovan Čerevka (b. 1980), Ladislav Čarný (b. 1949), Nina Vidovencová (b. 1995), Lenka Kukurová (b. 1978) with the aim of putting together a mosaic of individual perspectives with the working title of Instructions for Survival. In the new edition of the magazine, we have

decided to address Ukrainian artists who live in asylum in Slovakia, or whose work has been presented here. In Profil no. 1/2023 we started with the work of Krystyna Melnyk who was born in 1993 in Melitopol and now lives in Kyjiv. In Slovakia, she had her first solo exhibition at the Gandy gallery under the title *In Front of the Pain* (2023). In Profil no. 2/2023 we presented Ukrainian artist Vlad Yurashko (b. 1970), a graduate of the Kharkiv Academy of Design and Art, who lives in Slovakia, in Banská Bystrica, together with his wife Vika Shumskaya, who is also an artist. In Profil no. 3/2023 we presented Ukrainian artist and designer Mykola Kovalenko (b. 1973), a graduate of the State Institute of Decorative Arts and Design in Kyjiv, who has lived in Slovakia since 2015. In the last issue of the year 2023 it was the pair of artists Martina Chudá (b. 1990) and Peter Lančarič (b. 1989) who, on the Day of the Fight for Freedom and Democracy, intervened in the public space and expressed solidarity with the victims of the never-ending Russian aggression. In Profil no 1/2024 we contacted the Ukrainian artist Oksana Sadovenko (b. 1988), who has been living in Slovakia since 2022, in the next issue it was Ukrainian artist Lesia Khomenko (b. 1980), who in her work reflects events from modern Ukrainian history, including Russian aggression in Ukraine (*Max in Army*, 2022; *Unidentified Figures* 2022 – 2023). In Profil no 3/2024 we contacted Alisa Lozhkina (b. 1981), originally a Ukrainian critic and curator, who since 2014 has been intensively dedicated to the promotion of contemporary Ukrainian art at home and abroad. In 2024, her synthetic publication *The Art of Ukraine* was published by the London publishing house Thames & Hudson. Blažej Baláž (b. 1958), artist, teacher and activist, a recent recipient of the Anton Srholec Freedom Award has recently contributed to the column. For the first issue

Sofia Kozlova: Línie horizontu, 2025, fotokoláž, 20 x 42,2 x 22,2 cm

of 2025, we approached Róbert Blaško, director of the cultural center Stanica and New Synagogue in Žilina and an artist Milan Stanco (b. 1991), who in 2022, in response to the invasion of Russian troops into Ukraine, created an installation "Home" on the sidewalk in front of the New Synagogue in Žilina and intends to leave it there until the end of the war. We also spoke with cultural manager, translator, and poet Anna Siedyk (b. 2000) about how the war influenced her life and how the war is reflected in current Ukrainian art. We also spoke with Viera Dubačová (1962), a film and theatre director, and above all, an activist who is tirelessly involved not only in helping Ukraine, but also in the fight against contemporary manifestations of fascism and for human rights. In the *Instructions For Survival section*, we recently spoke to Serge Klymko, curator and cultural manager, co-founder of the Kyiv Biennale (2015), who after the Russian attack on Ukraine founded the Emergency Support Initiative, which was launched to help the Ukrainian art community in unprecedented war conditions. Our questions were recently answered by Daryna Skrynnik-Myska, Head of the Department of Contemporary Art Practices at the Lviv National Academy of Arts, and curator of the exhibition *Weapons. Country. Home* (Medium Gallery, Bratislava, together with Mykhayl Barabash).

Daryna Skrynnik-Myska, (1980, Lviv), theorist, critic, curator and pedagogue. Head of the Department of Contemporary Art Practices at the Lviv National Academy of Arts, PhD in Philosophy, Associate Professor. Main research interests: transformation of collective identity and decolonization processes in Ukrainian art. Member of the International Association of Historians of Art and Architecture of Eastern Europe (SHERA) and the Research Association RUTA.

Jana Geržová (1951, Bratislava), art historian and critic. Editor-in-chief of the journal Profile of Contemporary Art. Member of the Slovak section of AICA

Anotácia

Dňa 24. februára 2022 v ranných hodinách zaútočila armáda Ruskej federácie na Ukrajinu s ambíciou ovládnuť a podriať si susedný suverénny štát a táto agresia trvá viac ako štyri roky. Násilie páchané na Ukrajine vrátane útokov na civilné obyvateľstvo nielen eskaluje, ale je aj sprevádzané hromadným exodom. Pokusy o zastavenie nezmyselnej vojenskej agresie odhalili, že nielen Ukrajina, ale de facto celý svet sa stal vazalom nebezpečného človeka, ktorý s vidinou nastolenia „nového svetového poriadku“ neváha hroziť použitím zbraní hromadného ničenia. Po 77 rokoch od ukončenia druhej svetovej vojny sa nachádzame v bezprecedentnej krízovej situácii, ktorá vtrhla do našich životov, a hoci sme sa po dvojročnej covidovej pandémie stali proti existenciálnemu ohrozeniu čiastočne rezistentní, brutalita a cynizmus ruskej armády, stupňujúce sa násilie, nerešpektovanie práv civilného obyvateľstva, ostreľovanie humanitárnych koridorov, neochota dohodnúť sa či vydieranie vyrážajú dych. Tieto negatívne emócie sú však vyvažované odhodlaním Ukrajincov brániť sa a solidaritou s ľuďmi utekajúcimi z územia ohrozených vojnou. V podobných stavoch núdze hľadáme odpovede na elementárne otázky, ktoré by nám mohli pomôcť nielen pochopiť situáciu, ale aj vidieť možnosti, ako sa z nej dostať. V roku 2022 sme do štruktúry časopisu zaradili rubriku *Návod na prežitie*, v rámci ktorej sme oslovili viaceré osobnosti, umelcov a umelkyne, kritikov a kritičky slovenskej kultúry rôznych generácií – medzi nimi bol aj Juraj Bartusz (1933 – 2025), Katarína Rusnáková (1959), Omar Mirza (1981), Peter Tajkov (1974), Radovan Čerevka (1980), Ladislav Čarný (1949), Nina Vidovencová (1995), Lenka Kukurová (1978) – s cieľom poskladať cez mozaiku individuálnych pohľadov niečo, čo sme si pracovne pomenovali „návod na prežitie“. V roku 2023 sme sa rozhodli, že do rubriky budeme oslovovať aj ukrajinské umelkyne a umelcov, ktorí žijú v azyle na Slovensku alebo ktorých tvorba sa na Slovensku i v blízkom okolí prezentovala. Oslovili sme Krystynu Melnyk (1993), ktorá žije v Kyjive

Kateryna Pokora: Skutočné more, 2024 – 2026, inštalácia, detail

a prvú samostatnú výstavu s názvom *Pred bolesťou* mala na Slovensku v bratislavskej Gandy gallery (2023). Na naše otázky odpovedal Vlad Yurashko (1970), absolvent charkivskej Štátnej akadémie dizajnu a umenia, ktorý žije v Banskej Bystrici spolu s manželkou Vikou Shumskaya, tiež výtvarníčkou. Do ankety prispel ukrajinský umelec, grafik a dizajnér Mykola Kovalenko (1973), ktorý od roku 2015 pôsobí v Bratislave. Oslovili sme aj dvojicu slovenských umelcov Martinu Chudú (1990) a Petra Lančariča (1989), ktorí na Deň boja za slobodu a demokraciu uskutočnili intervenciu do verejného priestoru a vyjadrili solidaritu s obeťami nekončiacej sa ruskej agresie. V roku 2024 sme prezentovali ukrajinskú umelkyňu Oksanu Sadovenko (1988), ktorá od roku 2022 študovala maľbu na VŠVU, ukrajinskú umelkyňu Lesiu Khomenko (1980), usadenú v USA, reflektujúcu udalosti z novodobej ukrajinskej histórie vrátane ruskej agresie na Ukrajine, alebo Alisu Lozhkinu (1981). Táto pôvodom ukrajinská kritička a kurátorka sa od roku 2014 intenzívne venovala propagácii súčasného ukrajinského umenia doma i v zahraničí, pričom v roku 2024 vyšla v prestížnom londýnskom vydavateľstve Thames & Hudson jej syntetická publikácia *The Art of Ukraine*, ktorá bola v roku 2025 preložená do češtiny. Rok 2024 sme uzavreli rozhovorom s výtvarníkom, pedagógom a aktivistom Blažejom Balážom (1958), čerstvým držiteľom Ceny slobody Antona Srholca, ktorú mu udelili za mimoriadny prínos k ochrane ľudských práv a k upevneniu demokracie a právneho štátu. Do prvého čísla roka 2025 sme oslovili Róberta Blaška, riaditeľa spojených kultúrnych centier Stanica a Nová synagóga v Žiline, a Milana Stanca (1991), autora inštalácie *vDoma*, ktorá bola umiestnená pred budovu Novej synagógy v Žiline v roku 2022 a ktorá tam bude až do skončenia ruskej agresie. Rozprávali sme sa aj s dramaturgičkou, prekladateľkou a poetkou Annou Siedykh (2000) o tom, ako vojna ovplyvnila jej život, ako sú vojnové udalosti reflektované v aktuálnom ukrajinskom umení. Oslovili sme Vieru Dubačovú (1962), režisérku

**Weapons.
Landscape.
Home.**

Kurátorský tím / Curatorial team:
Mykhaylo Barabash, Daryna Skrynnik-Myska

Technická podpora / Technical support:
Roman Haideichuk

Vernisáž / Exhibition Opening:
štvrtok / Thursday 29.1.2026, 18:00

30.1. – 1.3.

Anastasiia Ion, Olha Kobryn,
Sofiiia Kozlova, Iryna Priakhina,
Kateryna Pokora, Stanislav
Semenyuk, Anastasiia Trykoz,
Illia Turyhin, Khrystyna Silivon

Projekt vznikol v spolupráci Katedry fotografie a nových médií vŠVU, Katedry teórie a dejín umenia VŠVU a Katedry súčasného umenia na (Lvovskej národnej) akadémii výtvarných umení. / Project is a collaboration between Department of Photography and New Media, Department of Theory and History of Art at VŠVU and Department of Contemporary Art Practices at Lviv National Academy of Arts.

Výstava bola realizovaná vďaka finančnej podpore programu Erasmus+. / The exhibition is made possible thanks to the financial support of the Erasmus+ program.

Vynoká Beola
výstavný štand
v Bratislave

Academy of Fine
Arts and Design
in Bratislava

Pozvánka na výstavu
Zbrane. Krajina. Domov

Stanislav Semenyuk: Je a nie je, 2022, video, 1'05", slučka

a predovšetkým aktivistku, ktorá sa neúnavne angažuje nielen v pomoci Ukrajine, ale aj v boji proti súčasným prejavom fašizmu a za ľudské práva. V poslednom čísle roka 2025 sme sa rozprávali so Sergem Klymkom, kurátorom a kultúrnym manažérom, spoluzakladateľom Kyjivského bienále (2015), ktorý po ruskom útoku na Ukrajinu založil Iniciatívu núdzovej podpory, ktorá vznikla s cieľom pomôcť ukrajinskej umeleckej komunite v bezprecedentných vojnových podmienkach. Aktuálne na naše otázky odpovedala Daryna Skrynnik-Myska, vedúca Katedry súčasného umenia Národnej akadémie umení v Lvove a kurátorka výstavy *Zbrane. Krajina. Domov* (Galéria Medium, Bratislava, spolu s Mykhaylom Barabashom).

Jana Geržová: *Narodili ste sa v roku 1980 v Lvove (Lvive) na západnej Ukrajine. Keď Ukrajina v roku 1991 získala nezávislosť, mali ste iba jedenásť rokov a v roku 2004, keď sa v Kyjive konala séria demonštrácií na protest proti zmanipulovaným prezidentským voľbám, ktoré sa do dejín zapísali ako Oranžová revolúcia, ste mali dvadsaťštyri rokov. Počas týchto trinástich rokov krajina prešla dramatickými zmenami od získania suverenity po problémy spojené s transformáciou autoritárskej diktatúry s plánovanou ekonomikou na demokraciu s voľným trhom, čo však generovalo aj problémy súvisiace s negatívnymi vplyvmi globalizácie, s hľadaním vlastnej identity a konfliktom medzi proeurópsky orientovanou verejnosťou a proruský orientovanou vládou. Kedy ste si uvedomili svoju ukrajinskú identitu? Bolo to ešte pred rokom 1991, keď bola Ukrajina súčasťou Sovietskeho zväzu, alebo až po získaní nezávislosti krajiny? Bol tento proces akcelerovaný imperiálnymi ambíciami Ruska – anektovaním Krymu, ozbrojeným konfliktom na Donbase?*

Daryna Skrynnik-Myska: Pre mňa bola ukrajinská identita niečo prirodzené. Bolo to jednoducho prostredie, v ktorom som vyrastala. Moji rodičia pochádzajú zo severovýchodnej Ukrajiny. Otec vyrastal v dedine v Sumskej oblasti. Vidiecke komunity na východnej Ukrajine mali veľmi jasné chápanie toho, čo znamená bolševická vláda a sovietska moc: spomienka na dva hladomory – v rokoch 1933 a 1946 –, ako aj na represie, násilnú kolektivizáciu a rusifikáciu bola stále živá.

Matka pochádza z rusky hovoriacej vojenskej rodiny, ale keď stretla môjho otca, naučila sa po ukrajinsky a vedome sa rozhodla hovoriť po ukrajinsky. Počas štúdia na Kyjivskej univerzite sa moji rodičia angažovali v proukrajinských kruhoch: zúčastňovali sa neoficiálnych spomienkových akciách na ukrajinské kultúrne osobnosti a čítali literatúru, ktorá bola z ideologických dôvodov zakázaná. Keď môj otec napísal diplomovú prácu v ukrajiničine, ukázalo sa, že pokračovanie v postgraduálnom štúdiu v Kyjive preňho už nebude možné. Po pridelení práce na západnej Ukrajine sa moji rodičia presťahovali do Lvova. Počas celého života sa otec venoval dejinám ukrajinskej filozofie vrátane otázky identity. Vzhľadom na históriu mojej rodiny bola pre mňa ukrajinská identita vždy niečo samozrejmé. Anexia Krymu a ozbrojený konflikt na Donbase boli, samozrejme, šok. Zároveň potvrdili to, čo pre moju rodinu a pre veľkú časť ukrajinskej spoločnosti bolo už dlho zrejším faktom: že Rusko je našim existenčným nepriateľom.

Jana Geržová: *Ak vezmeme do úvahy identitu ukrajinskej kultúry a umenia, ukazuje sa, že emancipačný proces, teda oddelenie sa od dejín ruskej kultúry, bol dlhodobý. Dodne sú umelci narodení na Ukrajine v zahraničnej literatúre často označovaní za ruských umelcov. Platí to najmä pre predstaviteľov avantgardy, ako boli Vladimir Tatlin, Kazimír Malevič, Alexander Archipenko alebo Sonja Terek (Sonia Delaunay). V novej literatúre sa namiesto termínu ruská avantgarda začína používať termín ukrajinská avantgarda (Alisa Lozhkina: Umenie Ukrajiny, Thames & Hudson, 2024). Pokiaľ ide o súčasnosť, je veľkým paradoxom, že ukrajinské umenie bolo po páde Berlínskeho múru na medzinárodnej (západnej) umeleckej scéne takmer neviditeľné (platí to aj pre ďalšie krajiny bývalého východného bloku vrátane Slovenska). Zvýšený záujem o ukrajinské umenie sa objavil až po ruskej agresii. Čo zmenila ruská agresia vo vzťahoch medzi Východom a Západom v oblasti umenia a jeho podpory?*

Daryna Skrynnik-Myska: So začiatkom totálnej invázie sa Ukrajina skutočne zviditeľnila a vďaka hrdinskému odporu Ozbrojených síl Ukrajiny – ktorý mnohí považovali za nemožný – získala

aj pocit politickej subjektivity. Vojna je strašná tragédia, ale zároveň urýchľuje a štruktúruje procesy v spoločnosti. Vznikla situácia, v ktorej sa Ukrajina za obrovské náklady vymanila zo statusu sivej zóny – nárazníka medzi totalitným Ruskom a demokratickým svetom – a odmietla naďalej hrať úlohu, ktorá jej bola vnútená po rozpade Sovietskeho zväzu. Pre ukrajinské umenie a kultúru to znamenalo ochotu publika v demokratických krajinách – nielen v Európe – počúvať a počuť naše hlasy a príbehy, ktoré predtým zostali do značnej miery neviditeľné. V praxi sa táto pozornosť premietla do rôznych podporných programov, grantových aj inštitucionálnych, v rôznych formátoch: rezidencie, štipendiá, festivaly a výstavné projekty. Táto zmena však, žiaľ, nie je nezvratná. Vo štvrtom roku rozsiahlej invázie začíname pociťovať posun v postojoch a určitý regres súvisiaci s únavou z vojny a s nárastom populistických hnutí po celom svete. Rusko aktívne využíva oba faktory vo svojej hybridnej vojne, ktorá už dlho presahuje hranice Ukrajiny. Prostredníctvom propagandy, manipulácie a politického tlaku ovplyvňuje verejnú mienku a živí negatívne postoje k Ukrajine. Postupné posilňovanie ruskej prítomnosti a ruského vplyvu možno vidieť v konkrétnych prípadoch – napríklad diskvalifikácia ukrajinského atléta Vladyslava Heraskevycha Medzinárodným olympijským výborom alebo povolenie vyvesiť ruské a bieloruské vlajky na paralympijských hrách. Obzvlášť poburujúci je návrat Rusov na tohtoročné Benátske bienále – do pavilónu, ktorého výstavbu kedysi financoval ukrajinský mecenáš Bogdan Chanenka.

Jana Geržová: *V roku 2008 ste ukončili doktorandské štúdium na Národnej univerzite Ivana Franka v Lvove a získali ste titul PhD. Vašimi hlavnými výskumnými záujmami sú transformácia kolektívnej identity v súčasnom ukrajinskom umení so zameraním na obdobie po roku 1989 až po súčasnosť. Vaša štúdia Symbolika vlajky: Ukrajinské umelecké projekty v kontexte kolektívnej identity (2014 – 2024) bola publikovaná v českom akademickom časopise Sešit (č. 2025/38). Zaujala ma kapitola Vlajka pred a po invázii. Ako sa zmenil prístup umelcov k tomuto štátnemu symbolu po ruskej invázii?*

Daryna Skrynyk-Myska: Akékoľvek umelecké vyjadrenie vytvorené vo vojnovéj krajine nevyhnutne nadobúda konotáciu extrémnej situácie, v ktorej žijeme, a má tendenciu byť vnímané vo vzťahu ku krajine ako celku. V tomto zmysle sa vlajka stáva najbezprostrednejším a najrozpoznatelnejším symbolom, prostredníctvom ktorého možno prejavíť príslušnosť ku komunite. Vlajka nesie mnoho konotácií vrátane konotácie národného symbolu, ale bolo by nepresné tvrdiť, že vo všetkých projektoch po invázii sa umelci zámerne snažili riešiť ju týmto spôsobom. Tento význam sa veľmi často objavuje situačne, popri iných možných interpretáciách. Niekedy je to skutočne zámer umelca, inokedy je to skôr dôsledok okolností. Povedala by som, že sa zmenilo zameranie – na čo sa pozeráme a ako sa na to pozeráme. Obraz vlajky sa stáva prostriedkom na vyjadrenie významov, ktoré vyniesla do popredia totálna vojna.

Jana Geržová: *Koncom januára tohto roka bola v Galérii Medium v Bratislave otvorená výstava Zbrane. Krajina. Domov. Ide o výstavu mladých ukrajinských umelkýň a umelcov, absolventov Katedry aktuálnych umeleckých praktík Lvovskej národnej akadémie, ktorú ste pripravili spolu s kolegom Mykhaylom Barabashom. Jej názov avizuje, že i keď ide o diela rôznej poetiky a použitých médií, spoločným menovateľom je reflexia ruskej vojenskej agresie voči Ukrajine trvajúcej štyri roky. Je prirodzené, že trauma z vojny sa stáva jedným z významných ikonografických motívov, ale diela na výstave dokumentujú, že po štyroch rokoch badať v stratégiách umelcov a umelkýň istý posun. Už to nie sú obrazy, kde by sa téma vojny riešila explicitne, priamym ukázaním vojnového utrpenia, častejšie sa využíva symbolika a metafora. Platí táto zmena obecné, naprieč rôznymi generáciami alebo je typická skôr pre najmladšiu generáciu, ktorá sa prezentuje na aktuálnej výstave v Bratislave?*

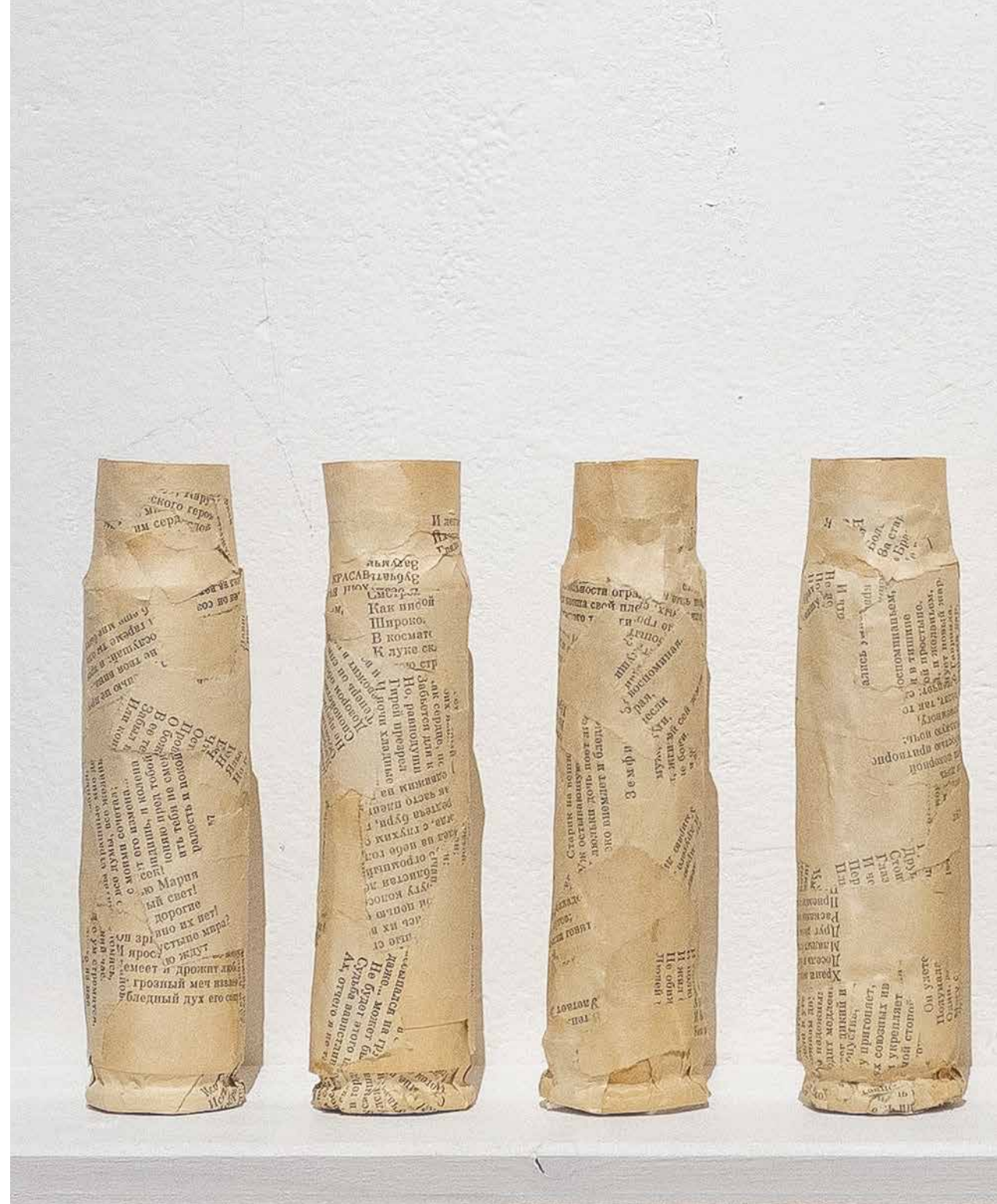
Daryna Skrynyk-Myska: Podľa môjho názoru je ešte priskoro na všeobecné závery – sme jednoducho príliš blízko udalostí na to, aby sme mohli určiť, či ide o širšiu tendenciu alebo

Anastasiia Trykoz: Nábojnice, 2025, objekty (odliatky skutočných nábojníc z frontu vyrobené zo stránok z knihy poézie A. S. Puškina)

skôr o postoj jednotlivých umelcov. Zároveň už môžeme hovoriť o dokumentárnom obraze v ukrajinskom umení, ktorý sa začal rusko-ukrajinskou vojnou v roku 2014 a nadobudol nový rozmer so začiatkom totálnej invázie. Ak v roku 2014 umelci vytvárali diela dokumentujúce vojnu pre komunity, ktoré boli od nej geograficky a emocionálne vzdialené, po roku 2022 všetci v rôznej miere priamo zažívame násilie. Sami umelci a samy umelkyne sa stali nositeľmi tejto skúsenosti a zaznamenávajú ju ako svedectvo a dôkaz. Táto tendencia je jasne viditeľná na výstave v Bratislave. Na jednej strane umelkyne a umelci hovoria prostredníctvom metafor a symbolov; na druhej strane dokumentujú realitu ako priami svedkovia udalostí. Napríklad vo svojej inštalácii *Skutočné more* Kateryna Pokora používa analógovú fotografiu brehu rieky Dneper neďaleko svojho domova v Kremenčuku, urobenú pred zničením vodnej elektrárne Kachovka, ktorá funguje ako metafora aj ako svedectvo o ekocíde¹. Anastasiia Ion predstavuje tieň predmetov, ktoré už neexistujú, ako obraz strateného domova. Na vytvorenie diela nahrala rozhovory so ženami z niekoľkých generácií svojej rodiny, čím odhalila kontinuitu traumatických zážitkov spôsobených ruskou imperiálnou politikou. Ich hlasy, preložené do slovenčiny, rezonujú v priestore Galérie Medium. Ďalším príkladom je dielo Anastasiie Trykoz, v ktorom sú nábojnice vyrobené zo stránok Puškinovej poézie odliatkami skutočných nábojníc, ktoré z frontovej línie priniesol jej otec, vojak Ozbrojených síl Ukrajiny. Tieto predmety teda fungujú súčasne ako symboly a ako doslovné odtlačky zbraní – materiálne dôkazy o násilí, ktoré samotná umelkyňa zažila.

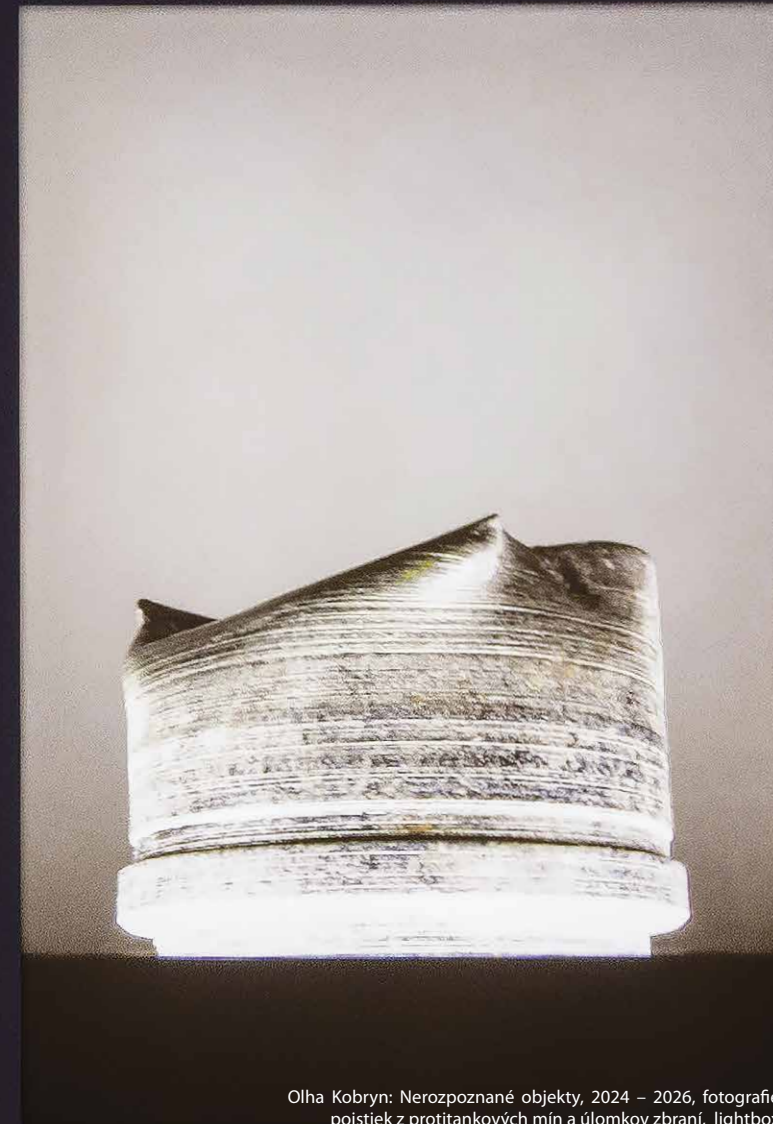
¹ Tento pojem bol definovaný v roku 2021 a vzťahuje sa na protiprávne činy páchané s vedomím, že existuje možnosť vážnych, rozsiahlych a dlhodobých škôd na životnom prostredí.

Jana Geržová: Na výstave Zbrane. Krajina. Domov je prezentované aj video mladého umelca Illiu Turyhina (nar. 2001) s názvom Vlajka (2023), ktoré ste zaradili aj do svojej štúdie. Autor cez osobný príbeh etnického Rusa, ktorý prijal ukrajinskú identitu, odkazuje na málo reflektovaný problém vzťahu medzi Ukrajincami a ruskou minoritou po ruskej vojenskej agresii. Platí obecnne vaše konštatovanie, že vplyvom vojnových udalostí dochádza vo vzťahu k ukrajinskej identite odklon od etnického princípu k občianskemu konceptu? Čo to znamená v praxi?

Daryna Skrynyk-Myska: Sú to veľmi zložité a heterogénne procesy, ale myslím si, že tento obrat od etnického princípu k občianskemu sa deje. Vo svojom výskume som sa snažila ukázať, ako sa tento posun v určitých oblastiach stáva viditeľným prostredníctvom umenia: umenie

Olha Kobryn: Nerozpoznané objekty, 2024 – 2026, fotografie poistiek z protitankových min a úlomkov zbraní, lightbox

ho môže sprístupniť a do istej miery prispieť k tomuto prechodu prostredníctvom svojho kritického potenciálu. Tento vplyv je, samozrejme, dosť obmedzený. Vojna nevyhnutne vytvára efekt „zomknutia sa okolo vlajky“ a polarizáciu názorov – vzorec typický pre každú vojnu, nielen rusko-ukrajinskú. Zároveň posilnila verejný záujem o našu vlastnú kultúru a historickú pamäť, čo je prirodzená reakcia spoločnosti čeliacej existenčnej hrozbe. Tieto procesy môžu byť situačné a dokonca aj reverzibilné, pretože závisia od schopnosti spoločnosti prispôbiť sa. Podľa môjho názoru sú však nezvratnejšie zmeny spojené so schopnosťou reflektovať a osvojiť si prežité skúsenosti, ako aj so zmenou generácií, ktoré tieto nové hodnoty prijímajú. Ukrajinská spoločnosť už absorbovala skúsenosť z revolúcií v rokoch 2004 a 2013 (Majdan – protiviládne protesty

Iryna Priakhina: Ocel' v stepi. Živý archív, 2025, herbár vyrobený z ocelového drôtu, celok a detail inštalácie

na kyjevskom Námestí nezávislosti). Boli to skúsenosti so sebaorganizáciou, s horizontálnymi sieťami a praktickým formovaním občianskej spoločnosti. Mladšie generácie sa teraz spoliehajú na túto skúsenosť ako na niečo, čo si už osvojili. Počas protikorupčného škandálu v júli minulého roka to boli dvadsaťročníci, ktorí vyšli do ulíc na protest – pre nich boli naše revolúcie skôr príbehmi, ktoré počuli od svojich rodičov. Paradoxne práve ich protest pomohol vyriešiť situáciu a viedol k obnoveniu protikorupčných inštitúcií. Často hovorím svojim deťom, že keby sme si neprešli skúsenosťou Majdanov, nevydržali by sme prvé dni totálnej invázie, pretože v tom momente sa celá krajina v podstate stala Majdanom. Všetky praktiky zodpovednosti, solidarity, starostlivosti, horizontálnej spolupráce a samoorganizácie, ktoré sme sa v priebehu rokov naučili, sa zrazu stali kľúčovými. Práve preto sme vedeli, čo treba urobiť – a to nás zachránilo. Podľa môjho názoru tieto skúsenosti nahromadené počas tridsiatich rokov nezávislosti prispievajú k posunu smerom k občianskemu modelu ukrajinskej identity. Zároveň invázia vyvolala obrovskú sociálnu mobilitu a stretnutia s rozmanitosťou v spoločnosti, a to ako prostredníctvom presídlenia civilistov, tak aj prostredníctvom skúseností Ozbrojených síl Ukrajiny. V armáde možno nájsť ľudí rôznych národností, jazykových prostredí a politických názorov, ako aj príslušníkov rozličných komunit. Tieto stretnutia nie sú vždy jednoduché alebo bezkonfliktné, ale pomáhajú nám uvedomiť si hodnotu rozmanitosti v našej spoločnosti. V konečnom dôsledku je to práve táto rozmanitosť, ktorá nás robí tým, kým sme.

Jana Geržová: Do výstavy ste zaradili diela, za ktorými sa skrývajú silné osobné príbehy. Môžete nám priblížiť niektoré z nich?

Daryna Skrynyk-Myska: Pre mňa a Mykhayla ako kurátorov výstavy bolo veľmi dôležité, aby diela prezentované na výstave boli veľmi jasne kontextualizované: umelci reflektujú vojnu

z pohľadu osobnej skúsenosti. Vo svojom projekte *Neidentifikované objekty* Olha Kobryn hovorí o rozdiel medzi skúsenosťami vojakov a civilistov. Dielo vzniklo z osobného príbehu: priatelia a príbuzní umelkyne, ktorí slúžili na fronte, jej dali súčiastky z protitankových mín a úlomky zbraní z vojnových území z okolia Lymanska a Bachmutu. Pre vojakov sú tieto predmety súčasťou každodennej reality, zatiaľ čo pre civilistu zostávajú „neidentifikovanými predmetmi“ – vecami, ktorých význam nemožno úplne pochopiť bez skúsenosti s vojnou. Umelkyňa Iryna Priakhina pochádza z východnej Ukrajiny, z Kramatorska v Doneckej oblasti, ktorý je dnes frontovým mestom. Vo svojom projekte *Ocel' v stepi. Živý archív* hovorí o dome svojich starých rodičov na dnes okupovanom území prostredníctvom krajiny. Projekt pozostáva z dvoch častí: herbára vyrobeného z ocelového drôtu a videa dokumentujúceho proces oxidácie týchto oceliarní. Podobne ako mnohí obyvatelia regiónu aj jej starí rodičia strávili život prácou v baniach. Dnes sú opustené bane postupne zaplavované a pôda je pokrytá hrdzavými stopami soli a rudy. V Iryninom projekte sa zem javí ako archív, ktorý uchováva stopy priemyselného a politického násillia. Názov odkazuje na knihu *Ocel' v stepi* belgického historika Wima Petersa, ktorá odhaľuje históriu západných investícií do industrializácie východnej Ukrajiny na prelome 19. a 20. storočia, ktorá bola počas sovietskej éry potláčaná. Projekt Khrystyny Silivon zasa pozostáva zo živých fialiek kombinovaných s prameňmi jej vlastných vlasov. Matka umelkyne zbiera izbové fialky, a keď sa Khrystyna presťahovala z Mykolajivskej oblasti do Ľvova, požiadala matku, aby jej poslala niekoľko rastlín, s túžbou znovu si vytvoriť pocit domova. Od začiatku rozsiahlej vojny tieto fialky stelesňujú domov, ktorý môže byť stratený. Rastliny sa polievajú pomocou knôtového systému: nite nasávajú vodu do pôdy a udržiavajú rastlinu pri živote. V diele sa objavuje aj ďalšie gesto zachovania: matka umelkyne si uchováva pramene vlasov svojich detí. V tomto príbehu sa fragment domova a fragment tela spájajú ako krehká forma pamäti.

Khrystyna Silivon: Fialky, 2022 – 2026, inštalácia, kvety v črepníkoch, pramene autorkiných vlasov, detail a celkový pohľad

Všetky foto: Ján Šipőcz

Jana Geržová: *V kontexte prebiehajúcich vojnových konfliktov sa nutne vynára otázka, aký je význam umenia, aká je jeho potencia meniť svet a zabrániť násiliu. Má zmysel bojovať umením proti politickému uzurpátorstvu a arogancii moci?*

Daryna Skrynnyk-Myska: Keď sa začala totálna invázia, mnohí ukrajinskí umelci prešli štádiom akéhosi znečlivenia – najprv zo šoku a potom z neschopnosti nájsť jazyk schopný vyjadriť túto novú a hrozivú realitu. Bol tu aj pocit bezmocnosti a zdanlivá márnosť umenia zoči-voči katastrofe takéhoto totálneho zničenia. Táto skúsenosť však nie je jedinečná; nasleduje akýsi algoritmus, prostredníctvom ktorého umenie reagovalo na iné vojny v modernej histórii. Napriek uvedomeniu si, že umenie nemôže ovplyvniť geopolitiku ani bojisko a nemôže zachrániť ľudské životy, často nadobúda v krízových chvíľach osobitný význam. Práve vtedy sa objavujú diela, ktoré nás zasiahnu svojou úprimnosťou a intenzitou – umenie, ktoré doslova vychádza z rany. Ukrajinské umenie sa dnes často stáva spôsobom dokumentovania vojny zaznamenávaním toho, čo je skryté alebo tiché: osobných skúseností s bolesťou, so stratou a s traumou. Stáva sa aj spôsobom spomínania a spracovania traumatickej skúsenosti. Umenie nielen reprezentuje udalosti; svedčí o samotnej skutočnosti násilia, o jeho prítomnosti a jeho dôsledkoch. Namiesto priameho zobrazovania hráz

vojny často využíva nepriame obrazy, ktoré ľuďom umožňujú čeliť traumatickej realite bez toho, aby ňou boli úplne zahltení. V tomto zmysle umenie v podmienkach vojny čoraz viac prestáva byť len formou estetického vyjadrenia a stáva sa nástrojom odporu. Prostredníctvom tohto gesta umelci nielenže oponujú agresii, ale tiež prispievajú k formovaniu nových poznatkov a nových naratívov o Ukrajine a o strednej a východnej Európe.

Daryna Skrynnyk-Myska (*1980, Ľvov) je teoretička, kritička, kurátorka a pedagogička. Je vedúcou Katedry súčasného umenia Národnej akadémie umení v Ľvove. Titul PhD. získala z dejín filozofie, je docentka. Hlavnými výskumnými záujmami sú transformácia kolektívnej identity a dekolonizačné procesy v ukrajinskom umení. Je členkou Medzinárodnej asociácie historikov umenia a architektúry východnej Európy (SHERA) a Výskumnej asociácie RUTA. skrynnykart@gmail.com

Jana Geržová (*1951, Bratislava) je historička a kritička umenia, šéfredaktorka časopisu *Profil súčasného výtvarného umenia*. jgerzova@gmail.com